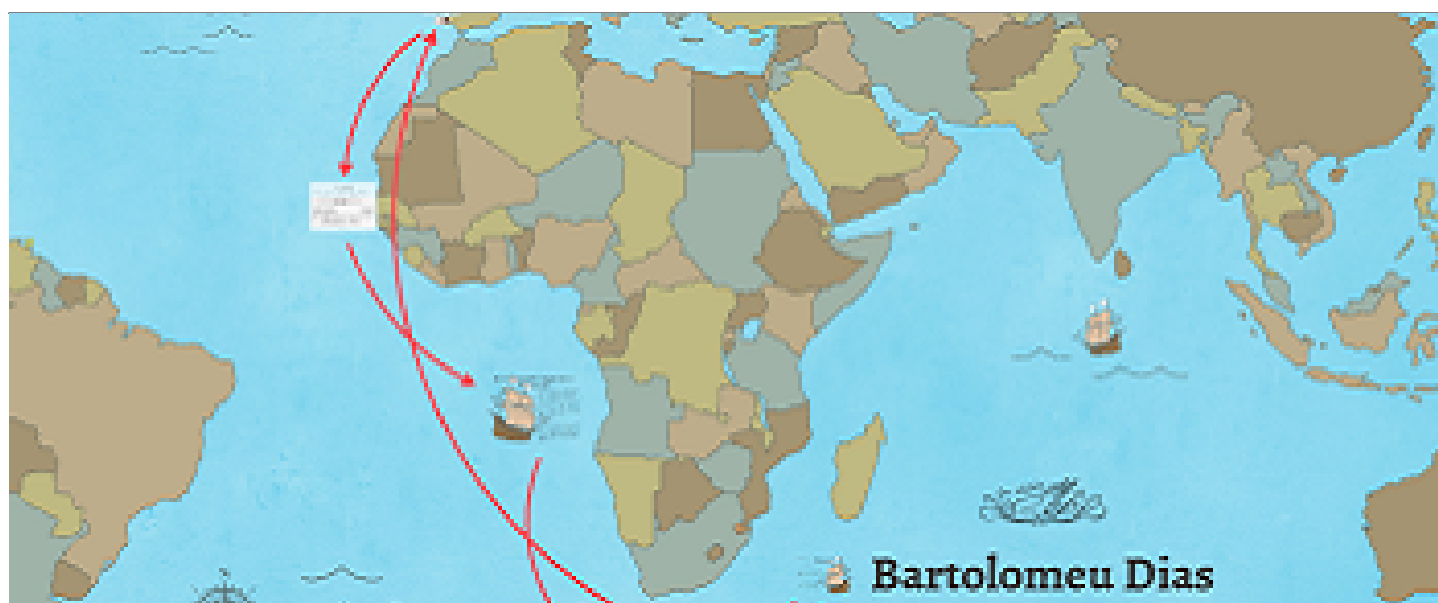

El portuguès João Infante i l'infant de Portugal Joan Colom i Bertran

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 21-11-2021

En un article de fa anys però inèdit en aquesta pàgina web, En Pep Mayolas planteja la possibilitat que el Descobridor català d'Amèrica fos, també, el veritable artífex de la primera expedició portuguesa al Cap de Bona Esperança.

O codex 632 és una novel·la interessant de l'escriptor portuguès José Rodrigues Dos Santos, apareguda l'any 2005, que defensa la identitat portuguesa del Descobridor d'Amèrica i on l'autor declara que tots els llibres, manuscrits i documents que s'esmenten en l'obra existeixen realment.[1] Atenent a aquesta declaració, i entenent que, tal com està plantejada la novel·la, el senyor Rodrigues Dos Santos aporta aquelles dades reals que afavoreixen la tesi que desenvolupa brillantment des de la ficció, hom fa un bot a la butaca quan llegeix que «en l'anomenat Plet de les Prioritats, dos testimonis, Hernán Camacho i Alonso Belas, s'havien referit a En Colom com a "l'infant de Portugal"».[2] Després d'una recerca infructuosa per Internet (només una pàgina que bevia de la mateixa novel·la assenyalava que No "Pleyto de la Prioridad", duas testemunhas, Hernán Camacho e Alonso Belas, chamam ao Almirante "o infante de Portugal"),[3] el mateix autor ens aclareix, unes pàgines més endavant,[4] que el plet de les prioritats s'inicià el 1532 a instàncies dels fills del capità Pinçon, un dels oficials portuguesos que serví a les ordres d'En Colom, amb la curiosa «tesi» que l'Almirall havia descobert una terra l'existència de la qual ja era coneguda, i on foren escoltats diversos testimonis que havien estat en contacte amb el gran navegant.

Mesos després d'haver topat amb aquesta revelació, l'amic Jordi Bayona ens va regalar l'obra de l'historiador luso-america Manuel Rosa, Colón. La historia nunca contada, una biografia del Descobridor on l'autor s'atipa de dir que En Colom tenia vincles amb la noblesa portuguesa i fins i tot amb la Casa Reial, i que «tots aquests càrrecs i títols estaven presents en la família de D. Cristòfor Colom pel seu matrimoni amb Filipa Moniz».[5] I en l'extens apartat de Bibliografia que figura al final d'aquesta obra defensora, com la novel·la O codex 632, de la tesi d'un Colom portuguès, trobem dos autors, Arthur Lobo de Ávila i Saul Santos Ferreira, que al 1939 publicaven un llibre amb el títol Cristóbal Colón — Salvador Gonçalves Zarco, Infante de Portugal.[6] De manera que, gràcies a l'amic Bayona, hem tingut l'oportunitat de

veure que ja hi havia qui atorgava al Descobridor d'Amèrica la dignitat d'Infant de la cort portuguesa.

Per part nostra, la reacció immediata a tot plegat fou buscar juntes les paraules João i Infante a la xarxa, per si sortia alguna pista d'algun «infant Joan de Portugal», i gairebé totes les referències interessants per al cas que ens ocupa conduïen allà mateix: un misteriós capità de nau que acompanya en Bartomeu Dias en el viatge d'exploració de 1487-88 que el durà a descobrir el Cap de Bona Esperança i, en conseqüència, el pas cap a la desitjada ruta marítima de les Índies Orientals.

«Joan II decideix continuar les exploracions marítimes i el 1487 organitza una expedició sota el comandament d'En Bartomeu Dias. Sortí de Lisboa a finals d'agost amb dues caravel·les i un petit vaixell auxiliar per a pertrets. L'altra caravel·la la manava el cavaller João Infante. (...) En el seu viatge trobaren una petita illa que anomenaren de la Santa Creu, en la qual deixaren un "padrao". Més tard albiraren la desembocadura d'un riu que van batejar com a "Rio do Infante". Alguns historiadors interpreten que el nom es posà en honor de l'Infant Enric, d'altres relacionen aquest nom amb el del capità de la segona caravel·la. En aquest paratge es decidí de seguir navegant cap a l'Oest, ja que les tripulacions estaven extenuades. (...) En el viatge de tornada arribaren al celebrat cap que durant segles havia romàs per descobrir i que obria el camí cap a un altre hemisferi. En Bartomeu Dias l'anomenà el Cap de les Tempestes, en record dels grans temporals que van haver d'afrontar quan el passaren per primera vegada.

»Després d'una breu estada a Sant Jordi de Mina arribaren a Lisboa pel desembre de 1488, havent fet un viatge de 15 mesos i un recorregut de 16.000 milles. Joan II canvià el nom del cap que separa l'Atlàntic de l'Índic, perquè en opinió d'alguns, Cap de les Tempestes comportava una idea poc pietosa i un nom així desanimaria els navegants del futur. En Bartomeu Dias no aconseguí del rei la recompensa que s'esperava i durant un temps es dedicà a la construcció naval. Al cap d'uns anys formà part de l'expedició d'En Vasco da Gama i desembarcà a Cap Verd per dedicar-se al tràfic d'esclaus".[7]

D'entrada veiem que el capità de la segona nau de l'expedició d'En Dias s'anomena João Infante. Es fa una mica estrany notar com bategen la desembocadura d'un riu a l'Àfrica: Rio do Infante! La contracció preposicional «do» vol dir, literalment, «del», de manera que tenim «Riu de l'Infant». No seria més pertinent anomenar-lo Rio do Capitão Infante, si realment fos aquest qui el descobrí i Infante fos un cognom?

Però... I si l'haguessin anomenat «do Infante» perquè aquella és la màxima dignitat jeràrquica que viatjava en aquella expedició? I si fos així, de quin Infant de Portugal podria tractar-se? El rei Joan II només tenia un fill legítim en aquell moment, el príncep Alfons, que es casaria amb Isabel, la filla gran dels Reis Catòlics, i moriria tràgicament el 13 de juliol de 1491.[8] Al marge d'aquest príncep dissortat, Joan II tingué un fill il·legítim amb una dama de companyia, Dom Jorge, que en cap moment pot ser anomenat Infant de Portugal. Tampoc se li coneix cap germà que pogués ostentar aquest títol. L'Infant Enric, dit el Navegant, d'altra banda, queda molt lluny en el temps, fa anys que és mort i no sembla una explicació satisfactòria. Quina mena d'Infant podia ser aquest, aleshores, si no un Infant consort, casat amb una Infanta de la Corona portuguesa?

El fet que a la historiografia oficial castellana no consti que En Colom era anomenat «l'Infant de Portugal» en els plets endegats pels descendents d'un Pinçon és simptomàtic. Com podria ser un Infant de la Casa Reial portuguesa el plebeu genovès casat amb la noble Felipa Moniz de Perestrelo, que tampoc és Infanta del regne lusità? A sant de què se l'hauria d'anomenar «l'Infant de Portugal»? No quadra. Per tant, no es fa constar. Tot plegat ens du a pensar en un Infant Joan com a comandant de l'expedició que descobrirà el Cap de la Bona Esperança, però el nom que ha transcendit ha estat el del capità de la segona nau, En Dias, perquè s'havia d'amagar que qui hi havia al capdavant era Infant de Portugal en virtut del seu casament amb Felipa de Coïmbra, tia del rei Joan II de Portugal i coneguda, precisament, com a la Infanta Felipa. Se'ns pot objectar que algú no esdevé Infant reial només pel fet de casar-se amb una Infanta, i és veritat. Però sí que veiem, en el mateix segle XV, com s'anomena «infanta», per exemple, Beatriz de Pimentel, la vídua de l'infant Enric d'Aragó, passats més de deu anys de la mort d'aquest. El dimarts 16 de maig de 1458, el Dietari de la Generalitat de Catalunya recull que «Aquest die arribà en la platja de la mar de Barchinona la infanta, muller relictà del il·lustre infant don Enrich d'Aragó, mestre de Sentyago, ab un seu fillet de estat de X en XI anys (...)».[9] Uns anys després, Guiomar de Portugal, muller de l'anomenat Infant Fortuna, l'Enric d'Aragó (aquell nen de deu o onze anys, precisament), també rebrà el tractament de «la Infanta»[10] pel fet d'estar casada amb un infant reial. Al Diccionari d'Història de Catalunya dirigit per En Jesús Mestre i Campí, el mot Infant és definit com a «títol dels fills del rei i de l'hereu del rei, als regnes de la península Ibèrica; també poden rebre'l, per privilegi, els parents del rei».[11] En el cas d'En Joan Colom i Bertran, el títol d'Infant podria ser un privilegi reial amb el qual el rei Alfons V de Portugal distingiria l'ambaixador i militar estranger que anys abans s'havia casat amb la seva cunyada i cosina, la infanta Felipa, i que després de dedicar-se al cors servint primer Renat d'Anjou i després potser Lluís XI de França, el 1476 es posaria al servei del rei de Portugal. Alfons V concediria, així, una dignitat reial a En Colom per invertir-lo d'autoritat sobre la noblesa cortesana que havia de navegar sota les seves ordres, i de passada elevaria el rang del cavaller català

tot equiparant-lo al de la seva esposa, infanta reial portuguesa, però sense necessitat de cedir-li un territori, una renda o una jurisdicció que podria crear malestar entre l'aristocràcia natural del país.[12]

Bo i repassant les notícies del Descobriment del Cap de Bona Esperança, fixem-nos que, tot i descobrir el pas de les Índies Orientals tan desitjat pels portuguesos i coronar la seva missió amb un èxit rotund, se'ns remarca que En Bartomeu Dias no obtingué la recompensa que esperava de Joan II i s'hagué de dedicar a la construcció naval i, més tard, al tràfic d'esclaus. Potser és que les mercès se les endugué algú altre d'aquella expedició, algú jeràrquicament més encimellat que el capità o comandant Dias... Si examinem la biografia d'En Bartomeu Dias, ara, veurem que després d'una gesta semblant, no només no és recompensat tal com seria de justícia, sinó que en cap cas se li atorgarà mai més el comandament de cap de les expedicions en què participà. Quin tractament més injust per a tot un heroi nacional!

«En Dias era cavaller de la cort reial, superintendent dels magatzems reials i mestre veler del navili de guerra "San Christovão", quan el Rei Joan II l'anomenà cap d'una expedició que havia de fer la volta a l'Àfrica pel sud. (...) Resseguint la costa arribà a Algoa Bay i després, al límit de l'exploració, al Riu del Gran Peix (Great Fish River), anomenat Riu Infante pel comandant del vaixell que l'acompanyava. Pel desembre de 1488, En Dias retornà a Lisboa després d'una absència de setze mesos i disset dies. Havia mostrat el camí a En Vasco da Gama, a qui acompanyà el 1497, però com a subordinat, fins a les illes de Cap Verd. Al 1500, En Dias comandà un vaixell a l'expedició d'En Cabral; la seva nau, però, fou una de les que naufragà no gaire lluny del Cap de Bona Esperança que havia descobert tretze anys abans. No s'ha trobat cap report oficial sobre l'expedició al cap. Tret del relat d'En Barros, hi ha una nota al marge de la pàgina 13 d'una còpia manuscrita de l'"Imago Mundi" del Cardenal Pierre d'Ailly, que és important ja que aquesta còpia fou propietat d'en Cristòfor Colom».[13]

A l'Enciclopèdia Catòlica d'Internet trobem aquest recull biogràfic d'En Dias, gairebé idèntic al resum abans consignat, on a més veiem que no era comandant, almirall o capità de navili, sinó cavaller de la cort reial, superintendent dels magatzems reials i mestre veler d'un navili de guerra... Després, en les expedicions d'En Vasco da Gama i d'En Cabral, no serà mai el qui mana: com a molt, capità de la seva nau. Sempre és un subordinat... excepte en aquella expedició per trobar la ruta de les Índies, que sembla la primera i fou coronada amb èxit. Per què? No hauria de ser a l'inrevés? Si no era comandant ni almirall, el més probable és que en aquella també hi anés com a subordinat d'un cap d'expedició. En aquest apunt ja es diu sense embuts que el riu es bateja en honor del capità de l'altra nau, i ni una sola referència a l'Infant Enric el Navegant.

D'altra banda, l'acabament d'En Dias és trist i misteriós: veiem que desapareix l'any 1500 en un naufragi prop del mateix Cap de Bona Esperança, quan participava en l'esmentada expedició d'En Pedro Alvares Cabral. No hi ha ni un sol report oficial de l'expedició al Cap. Només el relat d'En João de Barros a les *Decadas da Asia* i una nota marginal en un manuscrit de l'*Imago Mundi* del Cardenal Pierre d'Ailly, que resulta fou propietat d'En Cristòfor Colom. El pare Casaus parla d'aquest manuscrit i del primer viatge d'En Dias —ni una paraula de cap João Infante o de l'Infant Joan, com és natural— a la *Historia General de las Indias*, i dona per fet que els germans Colom eren a Portugal quan En Dias arribà a Lisboa el desembre de 1487 o 88 amb la notícia d'haver trobat el pas oriental a les Índies, i possiblement hi participaren. Així ens ho reproduïx En Juan Manzano al seu llibre sobre els anys decisius del Descobridor,[14] per bé que de seguida s'afanya a descartar que En Cristòfor Colom fos a Lisboa aquell Nadal per rebre la nova.

En Jordi Bilbeny, tanmateix, ens aporta el testimoni d'En Çurita als *Annals d'Aragó*, de l'Alonso de Palencia a la *Crónica de Enrique IV*, i de l'Álvarez de Sotomayor per glossar, com diu aquest darrer, l'arribada a Lisboa el 1476 del «català Joan Colom, navegant de raça, expert coneixedor de la Mediterrània i del Cantàbric, al servei del rei de França, aliat de Portugal», i estableix la connexió definitiva entre el corsari català Joan Colom i les activitats corsàries del Descobridor d'Amèrica bo i traient a col·lació tres de les 54 referències documentals d'En Colom a Portugal que ens forneix el llibre d'En Fernando Pedrosa, *Cristóvão Colombo, corsario em Portugal (1469-1485)*, tres casos on s'anomena «Joan» (Jehan Coullon, Pedro João Cullão i Pedro João Colombo) al corsari que arribà navegant sota pavelló francès i que serví el rei de Portugal tot comandant naus, especialment per les mars de Guinea, sobretot a partir de 1481, any de la coronació definitiva del rei Joan II. D'acord amb l'anàlisi d'en Pinheiro Marques, autor que denuncia l'atribució interessada a l'Enric el Navegant de les exploracions oceàniques endegades per l'Infant Pere, duc de Coïmbra, En Bilbeny remarca la continuïtat entre la política i els projectes de l'Infant Pere i el seu nét, el rei Joan II, i assenyalava amb perspicàcia les afinitats entre el Colom de les cròniques d'Índies i el rei portuguès, afinitats explicables pel parentiu i la influència que sobre aquest rei va tenir la seva tia la Infanta Felipa, com a consellera i protectora, tant durant la seva minoritat com durant el seu regnat.[15]

Per acabar de reblar el clau, hem trobat en unes *Memorias de Litteratura Portuguesa*, publicades per l'Academia Real das Sciencias de Lisboa el 1814, una nota crítica amb un historiador o cronista anomenat Mr. Murr, on li retreuen que «no sabia molt de la nostra Història, i per això cau de vegades en equivocacions extraordinàries: així per exemple

confontent João Infante amb un Infante Dom João, diu que Bartomeu Dias descobrí el Cap de Bona Esperança, juntament amb l'Infante Dom João».[16] Aquest document sembla corroborar que sí que hi va haver algú (Mr. Murr) que ressenyà la presència d'un Infant Joan en la descoberta atribuïda a En Dias, per bé que més modernament se li retregui que estava equivocat. En aquest cas, allò que avui consta com a equivocació per a la Història falsejada, té altes possibilitats de ser la veritat amagada. I més quan la recargolada i perversa historiografia castellana que envolta el Descobriment d'Amèrica fa referència a un Juan Infante, també, però per convertir-lo en el clergue que acull el genovès Colón quan aquest arriba suposadament a Castella procedent de Portugal. La informació ens la reporta, de nou, aquella font inesgotable de dades i detalls que és l'incommensurable Príncep de Catalunya d'En Jordi Bilbeny:

«Segons una Memoria de los Hijos Ilustres que ha tenido el Convento de la Merced, del 1563, aquest fra Juan Infante no va rebre En Colom a la Rábida, sinó al convent de la Mercè, de Còrdova, del qual era vicari. La dada sorprenent és que el Descobridor ni hi va fer cap ni al 1485, ni al 1491, sinó al 1477! I encara, per acabar-ho d'adobar, de conformitat amb el pare Alfons Remon, el monjo que acull En Colom no era castellà, sinó "portuguès de nació". Tenia alguns coneixements de cosmografia i, havent escoltat En Colom, "i d'acord amb ell, ho anà a explicar a l'empara del rei Joan de Portugal"».[17]

Desbocats pendent avall pel seu embolca que fa fort, en el seu afany per desvirtuar i crear el màxim de confusió al voltant de la figura del mossèn Joan Pere que acull En Joan Cristòfor Colom a Catalunya, els censors reials transformen l'Infant Joan de Portugal en el mercedari fray Juan Infante i el fan rebre el futur Descobridor a Còrdova el 1477, del tot en contra amb la mentida oficial que ha quedat com a convenció i situa l'encontre amb fray Juan Pérez al convent de La Rábida el 1485. Si ajuntem aquesta informació deformada amb el report del pare Remon, on se'ns parla d'un portuguès de nació que escolta En Colom i després ho transmet al rei de Portugal (De Portugal? Que no eren a Còrdova?), veiem que, sense voler, la censura ens està donant la notícia deconstruïda de l'arribada de l'Infant Joan de Portugal del seu viatge de predescoberta el 1477. I aquí veiem com encaixen totes les peces de la tesi catalana: l'ambaixador Joan Colom i Bertran, esdevingut Infant de Portugal per probable nomenament reial després del seu casament amb la Infanta Felipa de Coïmbra, és l'Infante João que torna de l'expedició del famós Johannes Scolvus o Solum[18] (en Colom mateix!) que dugué mariners portuguesos a l'Àrtic per compte del rei Cristià de Dinamarca, primer, i després més enllà de l'illa de Thile fins —presumiblement— el continent americà, bo i alterant l'itinerari prescrit per decisió d'algú amb prou autoritat per prendre-la —un Infant de la Casa Reial, nogensmenys—, i retornant triomfalment a Lisboa el juny de 1477, on el rebria un frare mercedari de nació portuguesa —òbviament— qui, un cop escoltat Colom, s'afanya a dur-ne notícia al rei Alfons V de Portugal, que era a França mirant de tancar una aliança amb Lluís XI i no tornaria a Lisboa fins al novembre d'aquell any. I no pot ser altre que aquest mateix Infant Joan el qui emprèn la cerca del pas a les Índies Orientals, l'agost de 1486, havent retornat a Portugal després d'oferir el negoci de la Descoberta a la cort dels Reis Catòlics pel gener del mateix 1486 i d'haver rebut una resposta dilatòria, condicionada a l'aprovació d'una junta examinadora del projecte i probablement a la conquesta del regne de Granada. En Colom no llanguiria a Còrdova vivint gairebé de la caritat reial, com ens diuen que feia el llaner genovès:[19] després de tornar a la cort lusitana i d'acord amb el seu nebot polític Joan II, partiria de Lisboa cap a la punta d'Àfrica amb un mestre veler anomenat Bartomeu Dias com a company d'expedició. Un Bartomeu Dias que, de no haver estat per la censura, hauria romàs tan en segon terme com ha restat fins avui el misteriós capità João Infante, de qui res se'n sap perquè només existí documentalment per amagar la identitat del veritable comandant de l'expedició i descobridor del Cap de Bona Esperança, l'Infant de Portugal Joan Cristòfor Colom i Bertran.

Com a afegit d'última hora, trobem rellevant d'assenyalar que en aquells indrets on sospitem o està provat que hi hagué presència dels Colom catalans, hi ha rastres montserratins inequívocs. La famosa illa de Montserrat al Carib en seria un dels més evidents. Però també en trobem a la punta meridional del continent africà. Ho assenyalàvem al nostre Erasme i l'Imperi català de Carles I.[20] A uns vuitanta quilòmetres rumb nord-oest tot resseguint la costa atlàntica de l'Àfrica, una vegada superat el Cap de Bona Esperança i poc abans d'arribar a Ciutat del Cap, hi ha un indret avui anomenat Bettysbaai, on de mar estant un vaixell pot veure unes muntanyes amb una forma molt semblant al massís català de Montserrat, i al peu del qual existeix encara avui una congregació cristiana que es reuneix a l'església anomenada Our Lady of Montserrat Catholic Church.

Arribats a la badia de Bettysbaai o Bettys Bay procedents de l'Índic, la visió d'un massís que evocava Montserrat potser faria baixar a terra l'infant João —és a dir, En Joan Colom i Bertran—, que faria dreçar una ermita en honor de la Moreneta en mostra d'agraïment per haver superat sans i estalvis l'anada i la tornada del temible Cap de les Tempestes. I sembla que la fe montserratina hauria arrelat amb prou força a la zona com per travessar els segles i justificar l'existència, avui, d'un hotel anomenat Mont Serrat a Ciutat del Cap, d'un barri que també es diu Montserrat... i la pervivència de l'església catòlica d'Our Lady of Montserrat.

Pep Mayolas

[1] JOSÉ RODRIGUES DOS SANTOS, El código 632, Roca Editorial de Libros, SL, Barcelona, 2008, (edició de butxaca) p. 9.

[2] Ídem, p. 350.

[3] http://laranjeira.com/artigos/080105-alentejano_america.shtml

[4] JOSÉ RODRIGUES DOS SANTOS, ob. cit., p. 430.

[5] MANUEL ROSA, Colón. La historia nunca contada, Esquilo, ediciones y multimedia, Ida., Badajoz, 2010, p. 159.

[6] Ídem, p. 389.

[7] <http://club.telepolis.com/mgarciasa/manuel.htm>

[8] JOÃO BAPTISTA DE CASTRO, Mappa de Portugal, Miguel Manescal Sacosta, impressor do Santo Officio, Lisboa, 1746, p. 320-321.

[9] DIETARIS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, Anys 1411-1539, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2004, vol. I, p. 142.

[10] NÚRIA COLL i JULIÀ, "Brianda de Vega, amante del príncipe Carlos de Viana, esposa de Berenguer de Peguera; descendencia de este matrimonio", dins Estudis Històrics i Documents de l'Arxiu de Protocols, Barcelona, 1976, volum IV, p. 266.

[11] BLANCA GARÍ i AGUILERA, Diccionari d'Història de Catalunya, Edicions 62, SA, Barcelona, 1993, p. 569.

[12] PEP MAYOLAS, La princesa a l'exili. Felipa de Coïmbra (1435-1497), Llibres de l'Índex, Barcelona, 2011, p. 86.

[13] OTTO HARTIG, <http://ec.aciprensa.com/b/bartolodias.htm> , traduït per Rodrigo de Piérولا C.

[14] JUAN MANZANO MANZANO, Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida. 1485-1492, ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1989, 2ª edición, p. 197-201.

[15] JORDI BILBENY, Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya, Edicions Proa, Barcelona, 2006, p. 355-359.

[16] Memorias de Litteratura Portugueza, Academia Real das Sciencias de Lisboa, Lisboa, 1814, tom VIII, p. 383.

[17] JORDI BILBENY, ob. cit., p. 105.

[18] LLUÍS ULLOA, Noves proves de la catalanitat de Colom, Llibreria Oriental-Americana, Maisonneuve Frères, París, 1927, p. 118-124.

[19] JUAN MANZANO MANZANO, Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida. 1485-1492, ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1964, 1ª. Edición, p. 81.

[20] PEP MAYOLAS, Erasme i l'Imperi català de Carles I, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2019, p. 426.